

ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ СТУДЕНТАМИ ВНЗ

У статті розглядається вплив іноземної мови на інтелектуально-емоційну сферу особистості студента, її мотивуюча дія до пізнавальної, творчої діяльності. Автор доводить, що знання, які отримує студент в процесі вивчення іноземної мови, повинні здобуватися в результаті власних розумових зусиль, мобілізації раніше отриманих знань, в процесі рішення проблемних завдань, формуючи таким чином іншомовну компетентність особистості, яка є з'єднувальною ланкою з міжкультурною компетенцією. Формування міжкультурної компетенції є важливим і необхідним процесом у сучасному світі, який нестримно розвивається. Сучасним завданням, що стоїть перед вищою школою, є формування іншомовної компетентності для підвищення інтелектуального рівня студентів, що буде сприяти оволодінню студентами досягненнями сучасної науки і техніки, покращувати міжкультурні соціальні та комунікативні зв'язки.

Ключові слова: компетентність, культура, іншомовна компетенція, іноземна мова, міжкультурна компетентність, комунікативна компетентність, міжкультурне спілкування.

Постановка проблеми в загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Державна політика у сфері вищої освіти визначає можливість формування компетентнісної моделі сучасного випускника вищого навчального закладу, його могутнього життєвого потенціалу, здатного долати кризові ситуації, орієнтованого на конструктивно-перетворювальну діяльність, критичного відношення до себе, суспільства.

Формування комунікативної компетентності особистості є важливою складовою актуальної проблеми формування соціальних компетентностей, рішення якої має важливе значення як для кожної конкретної людини, так і для сучасного суспільства в цілому.

Іншомовна освіта, комунікативна компетентність, міжкультурна компетенція забезпечують смислову спрямованість діяльності кожної людини, успішну взаємодію з людьми іншої культури, суспільством, природою, наукою, технікою, що складає систему цінностей людини, її комунікативну, професійну культуру.

Формування полікультурної особистості, розкриваючи обґрунтування, підкорюється одній з цілей вивчення іноземних мов у ВНЗ, разом з виховними і розвиваючими цілями, розширенням комунікативних можливостей, пов'язаних з процесами глобалізації, можливістю отримання інформації за допомогою вивчення науково-технічної літератури, а також періодичних газет, журналів – видань іноземними мовами, передбачає знання студентами ВНЗ як іноземної мови, так і культури країн мови, що вивчається [1: 83].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких розпочато вирішення цієї проблеми і на які посилається автор. Процеси глобалізації, позбавлення інформаційних, територіальних, економічних меж, наявність нових міжнаціональних відносин передбачають сформованість іншомовної компетентності, що обумовлює міжкультурне спілкування, яке дозволяє вирішувати соціальні та професійні проблеми. Ці питання досліджували Р. Агадуллін, Г. Андреева, В. Афанасьєв, Т. Балихіна, І. Бех, В. Бойченко, М. Ватютнєва, В. Гумбольдт, А. Джурицький, М. Євтух, І. Зимняя, Г. Китайгородський, М. Кларін, М. Стельмахович, Г. Шевченко. Теоретиками і практиками мовної освіти є І. Бім, Є. Надточієва, С. Павлюченко, В. Сафонова, П. Сисоєв, С. Тер-Мінасова та ін. Теоретично компетентнісний підхід і ключові компетенції досліджують В. Болотов, І. Зимняя, А. Хуторський.

Результатом іншомовної вищої освіти має стати оволодіння особистістю іноземною мовою як засобом спілкування між професіоналами, як інструментом виробництва у поєднанні з культурою, економікою, правом, прикладною математикою, різними сферами науки, які потребують застосування іноземних мов.

Визначення не вирішених раніше частин проблеми, яким присвячена стаття. У статті обґрунтовано необхідність впровадження компетентнісного підходу в систему вищої освіти; особливості формування нових міждержавних, міжнаціональних відносин, однією з необхідних умов яких є знання іноземних мов, що сприяє засвоєнню світових культурних цінностей, встановленню соціально-комунікативних, професійних контактів.

Головною метою мовної освіти є підготовка студентів до активної і повноцінної співпраці у сучасному полікультурному світі засобами мови, що вивчається. Сучасна наукова парадигма передбачає поєднання поняття "міжкультурна комунікація" з поняттям "міжкультурна компетенція", яке увійшло до наукової літератури в кінці 90-х років і визначає нові підходи до освітнього процесу. Міжкультурна комунікація формується в процесі навчання у вищій школі через включення в програму вивчення

іноземної мови культурознавчого, соціокультурного, культурологічного освітніх матеріалів країн мови, що вивчається, вимагає пильної уваги до розробки і впровадження цих програм в процес навчання.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є обґрунтування необхідності формування міжкультурної компетенції особистості у вищій школі. Знання іноземної мови, національно-культурної специфіки країн мови, що вивчається, дозволять фахівцеві налагодити комунікативні контакти в професійному, соціальному планах не лише з точки зору мовної адекватності, але і знання особливостей та індивідуальностей представників цього народу.

Сучасні реалії суспільно-історичного розвитку визначають нову мету вивчення іноземних мов – підготовку фахівців до різних видів спілкування – професійної, трудової, соціальної діяльності, міжкультурної комунікації в контексті взаємодії культур, коли знання іноземної мови розглядається як засіб комунікації.

Виклад основного матеріалу досліджень з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Процеси глобалізації, формування постіндустріального суспільства, розширення інформаційного простору, створення та накопичення людського капіталу вимагають розробки нової концепції та теоретичної моделі системи професійної освіти та виховання з метою підготовки соціально адаптованого професіонала, духовно-розвинутого громадянина, кваліфікованого фахівця, здатного реалізувати свої життєві проекти. Сучасна освітня парадигма пропонує перенесення акценту зі знаннєвого підходу до діяльнісного, особистісно-орієнтованого, що включає не лише набуття фундаментальних знань і практичних навичок, достатньо сприяючих входженню в професію, але й розвиток здібностей до самоосвіти, самовдосконалення, самоствердження, самовизначення, саморегуляції, досягнення поставлених цілей.

У багатьох країнах світу (США, країн Західної та Східної Європи, державах СНД) проводяться радикальні реформи освіти, засновані на міжнародному науковому, теоретичному і практичному досвіді, що термінологічно увійшов до науки та педагогічної діяльності як "компетентнісний підхід" в освіті.

Рада Європи, розглядаючи питання навчання протягом життя, висунула вісім ключових компетенцій особистості:

- спілкування рідною мовою;
- спілкування іноземними мовами;
- математична грамотність та базові компетенції в науці та технологіях;
- комп'ютерна грамотність;
- засвоєння навичок до навчання;
- соціальні та громадські компетенції;
- почуття новаторства та підприємництва;
- обізнаність та здатність реалізовувати себе в культурній сфері [2].

Іноземна мова є реальним і ефективним засобом спілкування. Для того, щоб вона стала повноцінним засобом спілкування, людині необхідно як можна глибше вивчити Батьківщину, світ мови, що вивчається. В основі мовних структур лежать структури соціокультурні; мова повинна вивчатися в нерозривній єдності зі світом і культурою народів, що нею говорять, оскільки національно-специфічні особливості різних компонентів культур-комунікантів можуть ускладнити процес міжкультурного і професійного спілкування, а їх знання – полегшити його.

Компетентність – це якість особистості, яка завершила освіту певного ступеня, що виражається в готовності (здібності) на її основі до успішної (продуктивної ефективної діяльності) з урахуванням її соціальної значущості і соціальних рис, які з нею пов'язані. Залежно від того, з яких позицій буде побудована модель випускника, види компетенції можуть бути різні [3].

Міжкультурна компетенція характеризується здатністю особистості встановлювати взаємовідносини з представниками інших культур. Це, в свою чергу підвищує загальну культуру фахівця, його конкурентоздатність на міжнародному ринку праці. Міжкультурна компетенція передбачає наявність знань про всі сфери життя країни, мова якої вивчається, і виховання шанобливого ставлення до країни і та народу, і розвиток мовних, мовленнєвих та інших здібностей, і формування умінь спілкуватися у різних життєвих ситуаціях, і формування мотивації до подальшого оволодіння мовою, і певні знання та уявлення про систему конкретної мови [4: 42]. Сформованість іншомовної комунікативної культури вказує на високий рівень засвоєння іноземної мови, який допомагає розширити межі пізнання, сприяє професійно-особистісному розвитку.

Іншомовна компетентність включає мовні компетенції – знання мови, комунікативно-країнознавчу, полікультурну, полілінгвістичну, комунікативно-технологічну компетенції, володіння якими надає можливість особистості вирішувати ситуаційно-професійні та соціальні проблеми. Іншомовна компетентність забезпечує "прив'язку" до конкретного об'єкту, предмета праці [5: 148].

Комунікативна компетентність передбачає: уміння прогнозувати конфлікти та вирішувати їх; співпрацю, толерантність, пошану і прийняття Іншого (раса, національність, релігія, статус, роль, стать); соціальну мобільність; досвід і готовність взаємодіяти з іншими людьми, співробітничати в групі; здатність знаходити рішення, адекватні певним ситуаціям, регулювати інтерперсональну взаємодію.

Формування комунікативної компетентності особистості є важливою складовою актуальної проблеми формування соціальних компетентностей, рішення якої має важливе значення як для кожної конкретної людини, так і для сучасного суспільства в цілому.

Комунікабельність – найважливіша здатність особистості як суб'єкта діяльності приймати, використовувати, зберігати і передавати інформацію іншим об'єктам, що характеризує особистість в міжособистісних відносинах.

Мовна компетенція – сукупність міжособистісних якостей, які поєднуються з умінями і навичками, забезпечують ефективне протікання процесу спілкування з колегами в професійному, соціальному аспектах, що передбачають здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми.

Все більше у науковому світі зростає інтерес до процесу оволодіння іноземними мовами як засобу комунікації, оскільки "комунікація завжди припускає обмін думками, обмін інформацією, іншими словами, таке спілкування, яке задовольняє практичним і теоретичним запитам людини в процесі її трудової та соціальної діяльності". Іншомовна компетентність як інтеграційне поняття включає мовні компетенції – знання мови, комунікаційно-країнознавчу компетенцію, а також наявність полікультурної, полілінгвістичної, комунікативно-технологічної можливості особистості вирішувати ситуаційно-професійні проблеми. Іноземна мова як міжкультурна складова формує комунікативну компетентність.

Іншомовна комунікативна культура – це знання про всі сфери життя країни, мова якої вивчається, є результатом оволодіння знаннями про культурну різноманітність навколишнього світу країн різних мов і про взаємовідносини між культурами у сучасному полікультурному світі, а також формування активної життєвої позиції й уміння взаємодіяти з представниками різних країн і культур. Завдання процесу вивчення іноземної мови як засобу спілкування нерозривно пов'язані із завданнями вивчення громадського і культурного життя країн і народів, що говорять цією мовою.

Міжкультурна компетенція передбачає: уміння особистості співробітничати і взаємодіяти, спілкуватись з іншими людьми, встановлення партнерських відносин; стиль керівництва; знання способів вирішення конфліктних ситуацій; виховання і знання норм поведінки; спілкування з протилежною статтю тощо.

Знання іноземної мови, сформованість іншомовної компетенції дозволяє широко охопити проблеми соціально-гуманітарної та професійної підготовки студента, розширити діапазон його комунікативної компетенції в цих предметних областях, ефективно вирішувати виробничі завдання. Володіння іноземною мовою (або мовами) дозволяє поліпшити якість спілкування між європейцями, що приводить до ефективнішої співпраці, налагодження особистих контактів. Все це дозволяє на більш високому рівні розуміти один одного, вивчати культуру країни мови, що вивчається.

Іноземна мова відноситься до циклу комунікативних дисциплін, що включають мовну, мовленнєву, соціокультурну, компенсаторну, освітньо-пізнавальну складові.

Мовна компетенція – сукупність мовних засобів (фонетичних, лексичних, граматичних), а також правил їх використання в комунікативних цілях.

Мовленнєва компетенція – сукупність навичок і умінь мовленнєвої діяльності (говорі, писання, аудіювання, читання), знання норм мовленнєвої поведінки, здатність використовувати мовні засоби в послідовній мові відповідно до ситуації спілкування.

Соціокультурна компетенція – сукупність знань про національно-культурну специфіку країн мови, що вивчається, і пов'язаних з цим умінь коректно будувати свою мовну і немовну поведінку.

Компенсаторна компетенція – сукупність умінь використовувати додаткові вербальні та невербальні способи вирішення комунікативних завдань в умовах дефіциту наявних мовних засобів.

Освітньо-пізнавальна компетенція – сукупність загальних і спеціальних освітніх умінь, необхідних для здійснення самостійної діяльності з оволодіння іноземними мовами.

Усі перераховані компетентності мають центральну вісь – лінгвістичну (мовну і мовленнєву) компетенцію, що дозволяє здійснювати акт комунікації.

Підвищуючи рівень володіння іноземною мовою, студент повинен знати: особливості системи іноземної мови, що вивчається, в її фонетичному, лексичному і граматичному аспектах (у порівнянні з рідною мовою); соціокультурні норми побутового та ділового спілкування, а також правила мовного етикету, що дозволяють фахівцеві ефективно використовувати іноземну мову як засіб спілкування у сучасному полікультурному світі; історію та культуру країн мови, що вивчається. Студент повинен уміти: вести спілкування соціокультурного і професійного характеру в об'ємі, який передбачено учбовою програмою; читати і перекладати літературу за фахом (ознайомлювальне, переглядове і пошукове читання); письмово виражати свої комунікативні наміри в сферах, передбачених програмою; складати письмові документи, використовуючи реквізити ділового листа, заповнювати бланки на участь тощо; розуміти автентичну іншомовну мову на слух в об'ємі програмної тематики [6: 175–177].

Таким чином, знання іноземної мови дозволяє комунікантам вступати в рівноправний професійний, соціально значущий діалог з представниками мови, що вивчається.

Висновки і перспективи подальших досліджень в цьому напрямі. Формування міжкультурної компетенції є важливим і необхідним процесом у сучасному світі, який нестримно розвивається. Знання іноземних мов розширює діапазон міжкультурних взаємовідносин, взаємодії особистості з представниками інших країн і народів, дозволяє вирішувати виникаючі проблеми на високому професійно-особовому рівні. Сучасним завданням, що стоїть перед вищою школою, є формування іншомовної компетентності для підвищення інтелектуального рівня студентів. Все це буде сприяти оволодінню студентами досягненнями сучасної науки і техніки, що покращує міжкультурні соціальні та комунікативні зв'язки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Сысоев П. В. Языковое поликультурное образование / П. В. Сысоев // Иностранный язык в школе. – 2006. – № 4. – С. 81–86.
2. Ключевые компетенции для обучения в течение всей жизни [Электронный ресурс] // Рекомендации парламента и Совета Европы от 18 декабря 2006 г. о ключевых компетенциях обучения в течение жизни (2006/962/ЕС). – Режим доступа : http://adukatar.net/?page_id=141
3. Бреславець Н. О. Формування компетентності життєвого проектування у студентської молоді в умовах вищого навчального закладу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 – Теорія і методика виховання / Н. О. Бреславець. – Луганськ, 2010. – 20 с.
4. Халеева И. И. Основы теории обучения пониманию иноязычной речи (подготовка переводчика) / И. И. Халеева. – М., 1989. – 238 с.
5. Сафронова М. В. Формирование коммуникативной компетентности в условиях обучения второму иностранному языку / М. В. Сафронова // Вестник Поморского университета. – 2010. – № 3. – С. 147–150.
6. Хведченя Л. В. Проектирование учебной программы по иностранным языкам на основе компетентностного подхода : Научно-методические инновации в высшей школе / Л. В. Хведченя ; под общ. ред. проф. А. В. Макарова. – Минск : РИВШ, 2008. – 186 с.
7. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация. Текст / С. Г. Тер-Минасова // Слово (SLOVO). – М. : Издание, 2000. – 259 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Sysoev P. V. Jazykovoje polikulturnoe obrazovanie / P. V. Sysoev // Inostrannyya jazyk v shkole. – 2006. – № 4. – S. 81–86.
2. Kluchevye kompetenzyi dlja obuchenija v techenie vsej zhyzni [Elektronnyy resurs] // Rekomendaczii parlamenta I Soveta Evropy ot 18 dekabrya 2006 g. O kluchevykh kompetentsijah obuchenija v techenie zhyzni (2006/962/ES). – Rezhym dostupu: http://adukatar.net/?page_id=141
3. Breslavets N. O. Formuvannya kompetentnosti zhyttevoho proectuvannya u studentskoi molodi v umovah vysshego navchalnogo zacladu : avtoref. dys. na zdobuttja nauk. stupenja kand. ped. Nauk : spez. 13.00.07 – Teorija i metodyka vyhovannya / N. O. Breslavets. – Luhansk, 2010. – 20 s.
4. Haleeva I. I. Osnovy teorii obuchenija ponimaniu inozazychnoi rechi (podgotovka perevodchika) / I. I. Haleeva. – M., 1989. – 238 s.
5. Safronova M. V. Formirovanie kommunikativnoi kompetentnosti v uslovijah obuchenija vtoromu inistrannomu jazyku / M. V. Safonova // Vestnik Pomorskogo un-ta. – 2010. – № 3. – S. 147–150.
6. Hvedchenja L. V. Ghjtktirovanie ychebnoi programy po inostrannym jazykam na osnove kompetentnostnogo podhoda. Nauchno-vtnodicheskie innovazii v vysshei shkole / L. V. Hvedchenja : pod obschei redakciei prof. A. V. Makarova. – Minsk : RIVSh, 2008. – 186 s.
7. Ter-Minasova S. G. Jazyk i mezhkulturnaja kommunikatzija. Tekst / S. G. Ter-Minasova // Slovo(SLOVO). – M. : Izdanie, 2000. – 259 s.

Матеріал надійшов до редакції 22.01. 2014 р.

Бреславець Н. А. Формирование межкультурной компетенции в процессе изучения иностранных языков студентами ВУЗа.

В статье рассматривается влияние иностранного языка на интеллектуально-эмоциональную сферу личности студента, ее мотивирующее действие к познавательной, творческой деятельности. Автор доказывает, что знания, которые получает студент в процессе изучения иностранного языка должны добываться в результате собственных умственных усилий, мобилизации раньше полученных знаний, в процессе решения проблемных заданий, формируя таким образом иноязычную компетентность личности, которая является связующим звеном с межкультурной компетенцией. Формирование межкультурной компетенции является важным и необходимым процессом в современном стремительно развивающемся мире. Современным заданием, стоящим перед высшей школой является формирование иноязычной компетентности для повышения интеллектуального уровня студентов, что будет способствовать овладению студентами достижениями современной науки и техники, улучшать межкультурные социальные и коммуникативные связи.

Ключевые слова: компетентность, культура, иноязычная компетенция, иностранный язык, межкультурная компетентность, коммуникативная компетентность, межкультурное общение.

Breslavets N. O. Formation of intercultural competence in process of foreign languages study by students of higher educational establishments.

Formation of communicative competence is an important part of formation of social competence problem. To decide this problem is equally important both for every individual person and society in general. Foreign languages study, communicative competence, inter-cultural competence are the factors which provide successful relationship of people from different cultures and make the system of personal values and professional culture.

Formation of poly-cultural personality is one of the tasks of a foreign language study in a higher educational establishment alongside with educational and pedagogical tasks. Foreign language knowledge allows to develop student's professional training and communicative competence which helps solve production tasks more effectively. Foreign language knowledge improves the quality of communication among people of different nations which leads to more effective cooperation and establishment of personal contacts. Foreign language belongs to communicative subjects and includes speaking competence, social-cultural competence, and educational competence. All mentioned competences have a central axis that is linguistic competence which allows to perform communication itself. To perfect knowledge of a foreign language a student should know peculiarities of a foreign language system in its phonetic, lexical, and grammatical aspects compared to their native language; social and cultural standards of every-day and business communication; rules of language ethics. All these make it possible to use a foreign language in communication effectively. That is why it is important to form inter-cultural competence having in mind that foreign languages knowledge makes communication easier allowing to solve any problems on professional and personal level.

Key words: competence, culture, foreign language competence, foreign language, inter-cultural competence, communicative competence, inter-cultural communication.